

GÖÇMEN YAZINI YAZARI EMİNE SEVGİ ÖZDAMAR'IN “MUTTERZUNGE” ADLI ESERİNDE DİLSİZLİK SORUNSALINA BAKIŞ

*Hikmet ASUTAY**
*Jale Aylin ÇELİK***

ÖZET

1960'lı yıllardan sonra Almanya ve diğer ülkelere yaşanan göçler, birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunların başında dil sorunu gelir. Her kuşakta farklı şekillerde zuhur eden dil sorunu, bilhassa ikinci ve üçüncü kuşakta kendini gösteren ana dil sorunsalıyla daha vahim bir hal almıştır. Anadili unutmaktan ya da doğru bir şekilde öğrenememiş olmaktan kaynaklanan bu sorun, yabancı dili öğrenme ya da yabancı dili etkin bir biçimde kullanma sürecini de olumsuz bir şekilde etkilemek suretiyle bireysel ve toplumsal açıdan birçok sıkıntıya sebebiyet vermektedir. Bu sorunların başında kimlik sorunu gelmektedir; zira hiçbir dili anadili gibi konuşamayan bir insanın nereden geldiğini ya da nereye ait olduğunu sorgulaması ve bunun neticesinde kendisini psikolojik bir buhran içinde bulması kaçınılmazdır. Anadiline hâkim olmamasının yanı sıra, yabancı dili de doğru düzgün konuşamaması, kişinin yaşadığı topluma intibak etmesini ve o toplum tarafından kabul görmesini de imkânsız kılmaktadır. Dilsizlik sorunsalının, bireysel olduğu kadar toplumsal açıdan da azımsanmayacak boyutları haiz olduğu gerçeği, bu sorunsalı kuşkusuz, göçmen yazını kapsamında ele alınması gereken ciddi bir konu haline getirmektedir. Nitekim Türk-Alman göçmen yazınının en önemli yazarlarından biri olarak kabul edilen Emine Sevgi Özdamar da eserlerinde bu sorunu somut olarak işlemektedir. Bu çalışmadaki amaç, dilsizlik sorununu Emine Sevgi Özdamar'ın “Mutterzunge” ve “Vaterzunge” öyküleri üzerinden irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Anadil, Göçmen Edebiyatı, Dilsizlik Sorunsalı, Türk-Alman Göçmen Yazını, Emine Sevgi Özdamar

DIE PROBLEMATIK DER SPRACHLOSIGKEIT BEI MIGRANTEN UND DIE BEHANDLUNG DIESER PROBLEMATIK AUS DER PERSPEKTIVE DER ERZÄHLUNGEN VON EMINE SEVGİ ÖZDAMAR

ZUSAMMENFASSUNG

Die Migration nach Deutschland- und anderen Ländern in den 60er Jahren brachte viele Probleme mit sich bei. Die Problematik der Sprache steht dabei gewiss als eines der wichtigsten Probleme im Vordergrund, die sich vor allem in der zweiten und dritten Generation entstandenen Problematik der Muttersprache bemerkbar macht. Auf mangelhaftes Lernen oder Verlernen der Muttersprache zurückzuführende Problematik wirkt

* Doç. Dr. Hikmet ASUTAY; Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi; hikmetasutay@yahoo.de

** Ar. Gör., Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı Alman Dili Eğitimi Bilim Dalı, Edirne; ahaylin@googlemail.com

sich einerseits im negativen Sinne auf das Erlernen der Fremdsprache aus und andererseits verursacht sie auf individueller und gesellschaftlicher Ebene Probleme, die sich als ein Phänomen der Identitätslosigkeit manifestiert. Es ist nämlich keineswegs abzustreiten, dass ein Individuum, das weder die Muttersprache, noch die Fremdsprache beherrscht, sich mit seiner Identität auseinandersetzt und sie sogar in Frage stellt. Diese Gegebenheit erweist sich daher als eine ernst zu nehmende Thematik, die in der Migrationsliteratur behandelt- und analysiert werden muss. Unter Berücksichtigung dieses Faktums ist das Anliegen der vorliegenden Arbeit, die Problematik der Muttersprache Anhand der Erzählungen von Emine Sevgi Özdamar, die als eine der wichtigsten Autorinnen der Türkisch- Deutschen Migrationsliteratur Geltung hat, zu untersuchen. Auf dieses Ziel gerichtet wird die Behandlung und die Perspektive der Autorin hinsichtlich dieser Problematik in Angriff genommen und diskutiert, indem die Erzählungen analysiert werden.

Schlüsselwörter: Muttersprache, Migrationsliteratur, die Problematik der Sprachlosigkeit, Türkisch-Deutsche Migrationsliteratur, Emine Sevgi Özdamar

1. GİRİŞ:

1960'lı yıllardan itibaren, insanlarımız başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesine ekonomik nedenlerden dolayı göç etmiş ve bu olgu birçok sorunu beraberinde getirmiştir (Zengin 2000: 1). Bu sorunların başında, her kuşakta kendini farklı şekilde gösteren dil sorunsalı gelir. Birinci kuşaktaki sorunların başında, yabancı dil ve kültürle ilgili yaşanan zorluklar başı çekerken, ikinci kuşakta yabancı dilden ziyade ana dile ilişkin sorunların ortaya çıktığı görülmektedir (Ertem, 2013: 266). Bu konuya ilişkin yapılan araştırmalar ikinci kuşak Türk çocuklarının dil çatışması yaşadıklarını ve ana dillerinin akıcılığını kaybettiğini gözler önüne sermektedir. Elbette bu olgu, yabancı ülkede yaşamının en önemli koşulu olan yabancı dili öğrenmiş olmanın ve uyum sağlamış olmanın bir neticesi olarak değerlendirilebilir; ancak yabancı bir ülkede yaşamak kendi dilini ve kültürünü terk etmek anlamına gelmemelidir. Üçüncü kuşakta ise durum daha vahim bir hal almaktadır; zira gerek Almanca gerekse Türkçede sorunlar yaşanmak suretiyle iki kültür arasında bocalama söz konusudur (Almanya Bülteni). Fakat bu durum da aile fertlerinin eğitim seviyesine, bireysel eğitime ve sosyal faktörlere göre değişkenlik gösterebilmektedir (Kulaksızoğlu, 2008: 4-8).

Kuşaktan kuşağa değişkenlik gösteren dil sorunlarından bağımsız olarak bakıldığında, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın genel itibarıyla gerek yabancı dili öğrenmede, gerekse ana dillerini çocuklarına aktarmada Zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Bu olgu da ister istemez, aile içi ilişkilerden toplumsal ilişkilere değin birçok alanda sıkıntıya sebebiyet vermektedir (Die Gaste). Zira kendini hiçbir dilde doğru düzgün ifade edemeyen bir bireyin nereden geldiğini veya nereye ait olduğunu sorgulaması ve bunun neticesinde bir kimlik bunalımına girmesi kaçınılmazdır. Bu

durum onun yaşadığı topluma uyum sağlaması ve o toplum için faydalı bir birey olması açısından engel teşkil etmektedir.

Her ne kadar uyum politikalarının temelinde yabancı dili öğrenmek olsa da, dil öğrenmenin uzun zaman önce saptanmış bilimsel temellere dayandığı gerçeği kanıksanamaz. Bu gerçeğe göre de herhangi bir dili doğru ve tam öğrenebilmenin yolu, anadilin düzgün bir şekilde öğrenilmesinden geçer. Bu anlamda yerleşik dil gruplarının iletişim ve birlikte yaşama sorununun ötesinde, göçmenlerin göç ettikleri ülkeye entegrasyonu ve bu entegrasyonun temelinde yaşadıkları sıkıntılar sorun olarak irdelenmelidir. Böylece ana dil ve onun üzerinden öğrenilen ikinci yabancı dil göç ve göçmenlerin sorunları kapsamında toplumsal niteliğe sahip bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dilin salt insanlar arasındaki iletişimi sağlayan bir araç olmanın ötesinde bilgi edinmenin de temel aracı olduğu gerçeğinden hareketle, dilsizlik sorunsalının salt göçmen sorunları kapsamında değil eğitim ve öğretim sorunlarıyla beraber değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sorunsalın toplumsal ve bireysel açıdan önemi, bu sorunsalı göçmen yazını bağlamında da işlenmesi ve tartışılması gereken önemli bir konu haline getirmiştir. Nitekim bu sorun, Emine Sevgi Özdamar'ın "Mutterzunge" adlı eserinde somut bir şekilde ele alınmaktadır.

2. GÖÇMEN YAZININDA EMİNE SEVGİ ÖZDAMAR'IN YERİ

1946 yılında Malatya'da dünyaya gelen Emine Sevgi Özdamar, 1965- 1967 yılları arasında Berlin' de işçi olarak çalışmıştır. 1967-1970 yılları arasında İstanbul'da tiyatro eğitimi alan Özdamar, 1976 yılında Doğu Berlin Volksbühne'de, önemli tiyatrocuların yanında oyunculuk yapmış, daha sonra Paris, Bochum, Berlin, Frankfurt ve Münih tiyatrolarında da yer almıştır. Bunun yanı sıra "Happy Birthday", "Yasemin", "Die Reise in die Nacht" gibi birçok filmde yer alan Özdamar, aynı zamanda kendi oyunlarını da sahnelemektedir. 1986'dan bu yana serbest yazar olarak Berlin'de yaşamını sürdürmektedir.

Özdamar 1992 yılında yayınlanan otobiyografik romanı "Das Leben ist eine Karawanserei hat zwei Türen aus einer kam ich rein aus der anderen kam ich raus" adlı eseri ile 1991 yılında "Ingeborg Bachmann", 1992' de "Walter Hasenclever", 1999'da "Adelbert von Chamisso", 2001 yılında da "Kleist" ödülüne layık görülmüştür. Bu eserde, kimliğini ve kültürünü arayan küçük bir kız çocuğunun gözünden yazarın çocukluğu ve ilk gençlik yılları anlatılmaktadır. Bu eser aynı zamanda 1950'li Ve 1960'lı yılların Türkiyesini yansıtmaktadır. Eserin Türkçeye çevirisi Ayça Sabuncuoğlu tarafından yapılmıştır.

Yazarın 1998 yılında yayınlanan "Die Brücke vom goldenen Horn" romanı dil bilmeyen, fakat dile yatkınlığı olan ben anlatıcının Almanya ve Türkiye'de

yaşadığı maceraları konu alır. Kitabın birinci bölümünde Almanya’ da yaşantısı ele alınırken, ikinci bölüm ben anlatıcının Türkiye’ deki yaşantısını içerir. Bu anlamda eserin de adını aldığı köprü doğuyla batıyı birbirine bağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde Türkiye’de cereyan eden toplumsal, siyasi, kültürel olaylar anlatılırken, Türkiye’deki “Sol” kavramının oluşumu irdelenmektedir. Bu eserin çevirisi İlknur Özdemir tarafından gerçekleştirilmiş ve “ Haliç Köprüsü” başlığını almıştır.

En fazla dikkat çeken eserlerin arasında bu çalışmada incelenecek olan “Mutterzunge” eseri de yer almaktadır. Bu eserde yazarın kahraman aracılığıyla yaşadığı ana dil sorunsalı, yabancılaşma ve kültürden uzaklaşma ve buna bağlı olarak gelişen kimlik sorunsalı ele alınmaktadır. 1990 yılında yayımlanan eser Türkçeye Fikret Doğan tarafından çevrilerek “anne dili” adını almıştır.

Emine Sevgi Özdamar’ın eserleri genel itibariyle ele alındığında 1980’li yılların Konuk İşçi Edebiyatı ile üçüncü kuşağın paradigma değişimi arasındaki dönemi tematize ettiği söylenebilir. Eserlerinde yabancı kavramı ve yabancı deneyimlerinin konu edilmek suretiyle çok kültürlülük olgusuna geçiş sağlandığı net bir şekilde görülmektedir. Bu bağlamda gerek ana vatanda gerekse yabancı ülkede yaşanan deneyimlere çok sık yer verilmesi, doğu batı arasında köprü oluşturulmasını sağlamış, bu deneyimler yabancılaşmanın beraberinde getirdiği kimlik ve kültür arayışında da ön plana çıkmıştır.

Yazarın eserleri dilsel açıdan incelendiğinde yazarın kendine özgü bir Almanca kullanımına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Standart dilden uzaklaşma, gramer kurallardan sapma, birbiri ardına kullanılan atasözleri, deyimler, eğretilmeler, şiirler, şarkılar, dualar, simgesel anlatımlar vasıtasıyla kendini gösteren bu özgün dilin Türkçeden Almancaya kelimesi kelimesine aktarım olması alman okuyucuda merak uyandırmasını sağlamaktadır. Özgün bir dille ele aldığı göçmen sorunları edebiyat çevresinde de yankı bulmuş ve Özdamar’ın yarattığı bu özgün dilde bütünlüğü ve akıcılığı sağlama sorunsalını aşması da dikkat çekmiştir. Akıcılığı bozmadan yeni bir dil yaratması, okuyucunun kendisini daha önce görmediği, tanımadığı gerçek dışı bir dünyada bulmasını ve bu dünyadan büyülenmesini sağlamıştır (Aytaç, 1998: 5).

3. MUTTERZUNGE VE VATERZUNGE: ÖZ’E DOĞRU BİR YOLCULUK

Emine Sevgi Özdamar’ın 1990 yılında Rotbuch Yayınevi (Berlin) tarafından basılan *Mutterzunge* adlı eseri 127 sayfadan oluşmaktadır. Biçimsel olarak dört ayrı hikâyeden oluşan eser sırasıyla “Mutterzunge” ,”Grossvaterzunge” “Karagöz in Alania, Schwarzauge in Deutschland“ ve “Karriere einer Putzfrau, Erinnerungen

an Deutschland“ başlıkları altında toplanmıştır. Bu bölümde “Mutterzunge” ve “Vaterzunge“ öyküleri irdelenecektir.

3.1. İçerik Çözümlemesi

İçerik olarak ele alındığında birinci ve ikinci hikâyenin konusu birbirinin devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir; iki hikâyede de göçmenlerin ana dil sorunsalı konu edilmiş ve yazar, konuşmaların ve olayların kahraman tarafından aktarıldığı ben-anlatıcı şeklini tercih etmiştir. Öyküde kahraman, Türkiye’den Almanya’ya göç etmiş ve artık hayatını doğu ve batı Berlin arasında idame ettirmek zorunda olan genç bir kız olarak karşımıza çıkmaktadır. Kız, annesiyle yaşadığı bir diyalogun sonucunda anadilini unuttuğunu fark eder; zira günlük yaşantısında sadece Almanca konuşmaktadır. Kahraman, anadilini ve bununla beraber kimliğini de kaybetmiş olmanın bilinciyle ve korkusuyla, anadiline ve dolayısıyla özüne doğru bir yolculuğa çıkmaya karar verir. Bu yolculuk Türkçe konuşan; ancak Arapça yazıya vakıf olan büyük babasının dilinden geçmektedir. Kahraman büyük babasının dilini, annesine, dolayısıyla da anadiline giden bir yol olarak görmektedir. Arapçanın da Türkçenin özü olduğu düşüncesinden yola çıkarak, İbni Abdullah adında bir hocadan Arapça dersi almaya başlar ve hocasıyla beraber Arapça ve Türkçenin benzer yönlerini keşfeder. Arapçadan Türkçe kelimeler türetmek suretiyle anadiline yaklaşmaya çalışır. Öğrenci ve hoca arasında zamanla duygusal bir bağ oluşur ve bu bağ ikisi için de Arapçayı aşkın dili haline getirir. Hikâyenin sonunda hoca Arabistan’a geri döner; ancak kahraman açısından olumlu bir durum söz konusudur; zira hocası sayesinde anadiline biraz daha yaklaşmıştır ve Arapça derslerini sürdürmekte de kararlıdır.

Bu iki öyküde göze çarpan temel sorun; göç nedeniyle kendi dilinden ve kültüründen uzak kalmış göçmenlerin yaşadığı dil sorunsalıdır. Yabancı ülkede yaşadığı ve yaşadığı bu ülkenin dilini konuşmak zorunda kaldığı için, kendi dilinden ve kültüründen uzaklaşan başkahraman kendi özüne dair bir arayış içerisine girer. Bu dil sorunsalı kimlik arayışını da beraberinde getirmektedir; zira kahraman her ne kadar Almancaya hâkim olsa da hiçbir yabancı dilin anadilin yerini tutamayacağını şu sözlerle ifade etmiştir: “*In der Fremdsprache haben Wörter keine Kindheit (s.47)*”¹.

Kahraman geçmişte yaşadığı anıları, deneyimleri tahayyül etmek suretiyle anadiliyle bir bağ oluşturmaya çalışmaktadır. Ailesinin geçmişine ve kahramanın çocukluğuna dair anılar anadilinde saklıdır; ancak asıl sorun anadilinin zorlukla anımsanan bir yabancı dil haline gelmesidir. Şimdiki zamanla geçmiş zaman

¹ Yabancı dilde kelimelerin çocukluğu yoktur. (Bu çalışmada yer alan Almancadan Türkçeye alıntılarının tamamının çevirisi yazarlardan Jale Aylin Çelik tarafından yapılmıştır.)

arasında kaybolmuşluk intibası veren kahraman, bu duygularını şu şekilde dile getirmektedir: “*Wenn ich nur wüsste, in welchem Moment ich meine Mutterzunge verloren habe (s.9)*”².

Anadiline annesinin sarf ettiği sözleri hatırlayarak yakınlaşmaya çalışır; ancak bu sözlerin de yabancı bir dili anımsattığını fark eder:

*“Ich erinnere mich jetzt an Muttersätze, die sie in ihrer Mutterzunge gesagt hat, nur dann, wenn ich ihre Stimme mir vorstelle, die Sätze selbst kamen in meine Ohren wie eine von mir gut gelernte Fremdsprache (s.9)”*³.

Anlatıcı anadiline doğru yaptığı yolcuğun başında, genç yaşında Türkiye’de tanık olduğu travmatik olaylara değinmektedir. Bu olayların kahramanın vatanına ve anadiline olan tutumunu doğrudan etkilemesi doğaldır. Nitekim anımsadığı olaylardan birini aktardıktan sonra anadilini nasıl kaybettiğini sorgulaması, bu tutumun tezahürü niteliğindedir. Buna benzer ibareleri başka yerlerde de kullanmıştır; ancak bu bağlamda bir serzeniş sezilenmektedir. Başka bir deyişle yaşadığı olayların onu anadilini unutturmaya zorladığına dair bir intiba vermektedir:

*“Ein Zeitungsausschnitt. Arbeiter haben ihr eigenes Blut selbst vergossen. Streik war verboten, Arbeiter schneiden ihre Finger, legten ihre Hemden unter Blutstropfen, in das blutige Hemd wickelten sie ihr trockenes Brot, schickten das zum türkischen Militär. (...) Wenn ich nur wüsste, in welchem Moment ich meine Muttersprache verloren habe (s. 11)”*⁴.

Anlatıcı geçmişte tanık olduğu bu olayları anımsarken, başkaları tarafından sarf edilen cümleleri de hatırlar. Anımsadığı olaylar da anadiline giden yolun önemli bir parçası mahiyetindedir:

*“Kommissar sagte: Hast du kein Herz für deinen Vater, ich hab auch eine Tochter in deinem Alter, Allah soll euch alle verfluchen Inshallah. (...) In den Ploizeikorridor haben die auch den Bruder von Mahir gebracht, Mahir, der in den Zeitungen als Stadtbandit bekannt gemacht war. In den Tagen hatten sie Mahir mit Kugeln getötet (s.14)”*⁵.

Çocuğu asılan bir annenin sözlerini anımsarken o sözlerin de tıpkı annesinin sözleri gibi kendisine yabancı olduğunu fark eder. Aktardığı bu trajik olaylarda

² Anadilimi ne zaman kaybettiğimi bir bilsem.

³ Annemin kendi anadilinde söylediği cümleleri sadece onun sesini hayal ettiğimde anımsayabiliyorum; fakat o zaman bile o cümleler bana iyi bir şekilde öğrenmiş olduğum yabancı bir dil gibi geliyor.

⁴ Bir gazete kupürü: “İşçiler kendi kanlarını döktüler.” Grev yasaktı, işçiler ellerini kesip gömleklerine kanlarını sürüyorlar. Bu kanlı gömleklerin içine kuru ekmeğe koyup Türk Silahlı Kuvvetlerine yolluyorlar. (...) Ah ah, anadilimi ne zaman kaybettiğimi bir bilsem!

⁵ “Sende baba sevgisi yok mu? Benim de bir kızım var, Allah hepinizin belasını versin inşallah...” Polis koridorlarına Mahir’in kardeşini de getirdiler. Mahir, gazetelerde şehir eşkıyası olarak nam salmıştı. O günlerde Mahir’i kurşunla öldürmüşlerdi.

anadilini araması hüznü bir etki bırakır: “*Dieser Saetze, von der Mutter eines Aufgehaengten, erinnere ich mich auch nur so, als ob sie diese Wörter in Deutsch gesagt haette (s.11)*”⁶.

Kahraman Atatürk tarafından gerçekleştirilen Harf İnkılâbı’nı benliğine yapılan ağır bir darbe olarak nitelendirir ve kimliğini Arapça yazıyı öğrenerek bulma çabasına girer; çünkü bu inkılâbı Arapça yazıya vakıf olan büyük babasıyla özü arasına giren bir sorun olarak değerlendirmektedir: “*Wenn mein Grossvater und ich stumm waeren und uns nur mit Schrift was erzaehlen könnten, könnten wir uns keine Geschichten erzaehlen (s.14)*”⁷.

Arapçanın kendisini büyük babasına, dolayısıyla da özüne yakınlaştıracığı düşüncesinde olan kahraman, Arapça öğrenmeye yönelik kararlılığını şu şekilde ifade eder: “*Ich werde zum anderen Berlin zurückgehen. Ich werde Arabisch lernen, das war mal unsere Schrift, nach unseren Befreiungskrieg...(s. 14)*”⁸.

Kahramanı anadiliyle, kültürüyle, dolayısıyla benliğiyle buluşturan tek unsur öğretmeninden aldığı Arapça dersidir. Arapçaya her yakınlaştığında öğretmenine karşı duygusal bir yakınlık hissetmeye başlar. Bu duygusal yakınlık kendini tutku dolu düşüncelerde ifşa eder:

*“Ich hatte Schmerzen in meinem Körper, ein Fieber kam und trennte mich von anderen Lebenden, ich legte mich hin, sah, wie der Schmerz meine Haut aufmachte und sich in meinem Körper überall einnähte, ich wusste, dass ich in diesem Moment Ibni Abdullah in meinen Körper reingekommen war, dann war Ruhe, Schmerz und Fieber gingen weg, ich stand auf (s. 22)”*⁹.

Kahraman öğretmeniyle beraber Arap ve Türk kültürünün ortak özelliklerini keşfeder. Bu keşif de ana dile giden yolculuğun önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Ich suchte arabische Wörter, die es noch in türkischer Sprache gibt. Ich fragte Ibni Abdullah: Kennst du sie? (...) Ich sagte: Bis diese Wörter aus

⁶ Asılan çocuğun annesinin cümlelerini de aynı şekilde hatırlıyorum. Sanki Almanca söylenmişler gibi.

⁷ Eğer büyük babam ve ben dilsiz olsaydık ve birbirimizi sadece yazı yoluyla ifade edebiliyolsaydık, birbirimize hikâyeler anlatamazdık.

⁸ Berlin’in diğer tarafına gideceğim ve Arapça öğreneceğim. Kurtuluş Savaşı’ndan önce, Arapça bir zamanlar bizim yazımızdı.

⁹ Bedenim ağrılardan kıvrım kıvrım kıvranıyordu. Her yerimi bir ateş sarmıştı ve bu ateş beni diğer canlılardan ayırıyordu. Uzandım ve acımın tenimi ve bedenimi nasıl ele geçirdiğini hissettim. İşte tam o anda, Ibni Abdullah’ın içimde olduğunu biliyordum. Sonra bir sükûnet çöktü üzerime, acı ve ateş yok oluverdi ve ayağa kalkmayı başardım.

deinem Land aufgestanden und zu meinem Land gelaufen sind, haben sie sich unterwegs geändert (s. 31)”¹⁰.

Hocasının kahramana olan davranışları ve söylemleri, ona karşı kendisinin de yoğun hisler beslediğini gözler önüne sermektedir. Kahraman ve öğretmeni arasındaki ilişki zamanla tutkulu bir aşka dönüşür:

“Ich sprach zu dem Ibni Abdullah, der in meinem Körper war: Mein Herz wollte fliegen, hat keine Flügel gefunden, meine Liebe ist ein Hochwasser, es schreit, wirft mein Herz vor sich her, es weint, keine Hand habe ich gefunden, die sie ihm abwischt, ich habe mich in Liebeshochwasser gehen lassen, ich habe kein Wörterbuch gefunden für die Sprache meiner Liebe (s.34)”¹¹.

Anlatıcı ve öğretmeni arasında gelişen romantik ilişki Arapçayı da adeta aşkın dili haline getirir:

“Ich saß da, schaue in die Augen von Schriften, die Schriften schauen in meine Augen. Sie nickten, als ich sagte, die Liebe ist ein leichter Vogel, er setzt sich leicht irgendwohin, aber er steht schwer auf (s. 42)”¹².

Sonuç olarak kahraman aldığı Arapça derslerden sonra anadiline daha fazla yaklaştığını fark eder. Bu yola başlamadan evvel anadilinde salt birkaç kelimeyi hatırlayabilirken, şimdi ona biraz daha yakınlaşmıştır. Büyük babasına karşı hissettiği o büyük sevgi, kahramanı, gerçek sevgiyi onun yazdığı dilde aramaya yöneltmiştir. Nitekim sevgiyle bağdaştırdığı tüm kelimelerin özü çocukluğundadır. Bu çıktığı yolculuğun sonunda o sevgiyi tekrar bulduğunu hisseder.

¹⁰ Türkçede halen varlığını sürdüren Arapça kelimeleri aramaya başladım. “Bu kelimeleri biliyor musun?” diye sordum Ibni Abdullah’a. (...) “Bu kelimeler, senin ülkenden çıkıp benim ülkeneye gelene kadar, yolda bir dizi değişikliğe maruz kalmış”, dedim.

¹¹ Bedenimin içindeki Ibni Abdullah’a sessizce seslendim: Kalbim uçmak istedi; lakin kanatlarını bulamadı. Aşkım bir tufan gibi, beni yıkıyor, yakıyor, parçalıyor, yerle yeksan ediyor. Ağlayan kalbimin gözyaşlarını silecek bir el yok ki. Kendimi bu tufanın akışına bırakmaktan başka bir çarem yok. Bir aşk-ı lügat yok yeryüzünde, bu hislerime tercüman olacak.

¹² Oraya oturuverdim. Yazılar bana bakıyor, ben yazılara bakıyorum. Aşk hafif bir kuş gibi, kolayca bir yere konuyor; fakat konduğu yeren kolay kolay kalkmıyor, dedim yazılara yakınlıkla. Onlar da tasvip edercesine kafalarını salladı.

3.2. Siyasi Çatışmaların İçinde Geçen Genç Kızlık Dönemi

Yazarın hayatı incelendiğinde, ben-anlatıcı olarak karşımıza çıkan kahramanın kendisi olduğu sonucuna varılmaktadır. 1970’li yıllarda Türkiye’de yaşanan siyasi kriz esnasında Türkiye işçi partisi (TİP) mensubu olan yazar, yaşadığı olaylara kahraman aracılığıyla değinerek, geçmişe de bir anlamda yolculuk yapmıştır. Aktardığı olaylar doğrultusunda 12 Mart 1971 darbe girişimi eylemleri kapsamında gelişen siyasi olaylarda solcu olarak aktif olduğu sonucuna varmak mümkündür:

“Ich sagte: So viele Tote Freunde habe ich hinter mir in meinem Land gelassen. Siebzehnjaehrihe haben sie aufgehängt, ich bin für meine Regierung Kommunistin (s.17)”¹³.

Tarihsel gerçekler göz önünde bulundurulduğunda yazarın yaşamış olduğu olayların gerçekleri yansıttığını söylemek mümkündür; zira 1969’lu yıllardan itibaren Türkiye’de gergin bir ortam hâkim olmuştur (Politika Dergisi). 1969 yılında cereyan eden ve tarihte “Kanlı Pazar” olarak anılan günden 12 Mart 1971 muhtirasına değin gelişen olaylar ve bu olayları müteakip tahakkuk eden tutuklamalar birçok demokrat ve sosyalistin ömür boyu hapsiyle ya da infazıyla sonuçlanmıştır (Bkz. Deniz Geçmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, 6 Mayıs 1972). Emine Sevgi Özdamar da geçmişe yaptığı bu yolculukta bir anlamda Türkiye’deki bu kanlı dönemi yansıtmaya çalışmıştır:

“Sie war eine Mutter von einem im Gefängnis in der Nacht schlafenden Jungen, weil er wartete, dass man ihn zum Aufhängen abholen wird. (...) Das Haus wurde voll mit ihnen, ich habe auf meinen Beinen gesessen, bin da geblieben, als ich fragte, was ist mit meinem Sohn, haben die gesagt. Dein Sohn ist Anarchist (s. 10)”¹⁴.

Türkiye’deki bir döneme damgasını vuran siyasi vukuatların yansımalarının yanı sıra, yazarın Cumhuriyet’in ilanından sonra gerçekleşen Harf İnkılabı’nı sert sözlerle yererek, siyasi bir tavır içine girdiğini gözlemlemek mümkündür. Bu inkılabı özüne yapılan bir darbe olarak nitelemesi de bir o kadar ilginç bir durumdur. Şayet bu inkılabın gerçekleşmemiş olması halinde, yazarın da anadilinden uzaklaşması söz konusu olmayacakmış gibi bir izlenim yaratılmıştır; hâlbuki onu dilinden uzaklaştıran şey yabancı ülkede yaşayarak, o ülkenin dilini konuşmasıdır. Ayrıca kendisi dünyaya geldiğinde yeni Türk alfabesinin içinde doğmuştur ve dolayısıyla onu Arap alfabesine bağlayan tek unsur çok sevdiği dedesinin salt Arapça

¹³ “Ülkemde, arkamda birçok ölü bıraktım. 17 yaşındakileri astılar. Hükümetin gözünde, ben bir komünistim”, dedim.

¹⁴ O kadın, ertesi günü asılacağı için geceyi nezarethanede geçiren oğlanın annesiydi. (...) “Ev onlarla dolup taşıtı”, dedi kadın ve ekledi: “Ayaklarımın üzerine oturdum, orada öylece kaldım. Oğluma ne oldu diye sorduğumda onun anarşist olduğunu söylediler.”

yazıya vakıf olmasıdır. Bu durumda özüne yapılan bir darbeden bahsetmesi son derece öznel bir tutum olarak kabul edilebilir. Gene aynı bağlamda bir yandan Atatürk'ün harf inkılâbını yererken diğer taraftan çocukluğunda Atatürk şiirleri okuyuşundan ve ağlamasından bahsetmesi, belirli bir kesime yaranma ve yanlış anlaşılma çabası olarak değerlendirilebilir. Genel itibariyle ele alındığında, yazarın yaşadığı ana dil sorunsalı, kültürden uzaklaşma, geçmişte yaşadığı menfi tecrübeler hayatını olumsuz yönde etkileyerek düşüncelerine ve yazınına yansımış, düşüncelerinde de siyasi çatışmaların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Yazar bu bağlamda, kahramanın ağzıyla içinde bulunduğu buhranı hayal gücünün sınırlarını zorlayarak dramatize eder:

“Dieses Verbot ist so, wie wenn die Hälfte von meinem Kopf abgeschnitten ist. Alle Namen von meiner Familie sind arabisch: Fatma, Mustafa, Ali, Samra. Gottseidank gehöre ich noch zu einer Generation, die mit vielen arabischen Wörtern aufgewachsen ist (s. 31)”¹⁵.

Netice itibariyle yazarın yaşadığı siyasi çatışmaları aktarış biçimi, bu çatışmaların anadiliyle arasına giren büyük bir engel olarak algılanmasına yol açmıştır.

3.3. Eserin Dil Açısından Çözümlemesi

Dilsel açıdan ele alındığında, yazarın olağan dışı bir üslubu söz konusudur. Eseri Almanca kaleme alan yazar, zaman zaman Almanca gramer yapısına uygun olmayan ve Alman dil ve kültürüne uzak olan deyim ve sözcüklerden faydalanmıştır. Türk kültürünün Almanca yansıması olarak kendini gösteren bu yapılar, eserin Türkçe düşünülüp Almanca yazıldığı intibamı vermektedir. Yazar spesifik bir dil yaratma çabasına girmiştir; dolayısıyla salt Almanca bilen ve Türk kültürüne uzak bir okuyucunun eseri anlaması ve yorumlaması tartışmalı bir hal almıştır. Bu olgu ilk olarak kitabın başlığında görülmektedir. ”Mutterzunge” sözcüğü Almancada karşılığı olmayan bir kelimedir. Anadilin Almanca karşılığı ”Muttersprache” iken, yazar Türkçedeki ”dil” kelimesinin Almanca karşılığı olan ”Zunge“ kelimesini, Almancada ”anne” anlamına gelen ”Mutter” kelimesiyle birleştirerek, Almancada var olmayan bir kavram yaratmıştır. Bu olgu, eseri Almanca okuyan bir okuyucu açısından cazip kılabilir; zira okuyucuda merak uyandırma ihtimali yüksektir. İçeriksel olarak yaklaştığımızda, eserinde dil ve kimlik sorunsalını iç içe ele alan bir yazarın, dili bilinçli olarak paradoks bir hale getirmek suretiyle iki dil ve kültür arasında kaybolmuşluk izlenimini yansıtmaya çalıştığı kanısına varılabilir. Fakat aynı zamanda, bu iki dil ve kültür arasında bir bağ kurmaya çalıştığı da söylenebilir.

¹⁵ Bu yasak sanki bedenimin bir yarısının kesilmesi gibi bir şey. Ailemdeki tüm isimler Arapça: Fatma, Mustafa, Ali, Samra. Şükürler olsun ki, birçok Arapça kelimeyle büyüyen bir kuşağın temsilcisiyim.

Bu kavram gerek ana dile, aile ve kültüre bağlılığı gerekse yaşanan ülkeye olan uyumu simgeleyen bir kavram olarak yorumlanabilir. Kendi kimliğini bulma yolunda, Almanca da Arapça gibi kilit bir rol oynamaktadır; çünkü kahraman kendisini sadece Almanca ifade edebilmektedir:

“Es ist siebzehn Jahre her, man hat ihnen die Milch, die sie aus ihren Müttern getrunken haben, aus ihrer Nase rausgeholt (S.14)”¹⁶.

(...)

“Meine Herren, spielt in meinem Gesicht ein Affe? (S.2217)”.

Bu alıntılarda görüldüğü üzere, yazar Türk kültürüne özgü söylem ve deyimlerden faydalanmıştır. Almanca dili açısından ifade bozukluğu olarak nitelendirilecek tümcelerın yanı sıra, Almancada norm hataları olarak değerlendirilecek yapılar da mevcuttur: *“Wenn die Flasche leer ist, ich muss gehen (s. 25)”*.

Yazar büyük anne figürünün, çocukluğunda ona anlattığı bir masala yer vererek, Türk kültürüne özgü masal kalıbını şu şekilde yansıtır: *“Es war einmal, es war keinmal... (s.35)”¹⁸.*

Dilsel açıdan göze çarpan bu norm hataları ve ifade bozuklukları, içerikle örtüşmektedir. Almancayı sonradan öğrenen kahramanın anadiliyle ve kimliğiyle yaşadığı sorunlar, yazarın bilinçli olarak oluşturduğu özgün bir dille ifade edilmiştir. Bu özgün dil Almancaya dair normları, kuralları yok saymaktadır. Bunun yanı sıra, bilhassa Türk kültürüne ait kalıplaşmış ifadeler, deyimler dile getirilirken, teşhis, kişileştirme, teşbih gibi mecazla ilgili sanatlardan faydalanılmıştır. Bu ifadeler okuyucunun anlatılanları tahayyül etmesini ve kendisini âdeta anlatının içinde bulmasını sağlamaktadır:

“Ein altes Croissant sitzt müde im Teller (s. 9)19”.

“Der Tod ist ein schwarzes Kamel, er setzt sich vor jeder Tür nieder (s.17)”.

“Geduldstein, hättest du das alles ausgehalten? (s.36)20”.

Yazar, kahramanın duygularını yansıtırken çok sık mecazla ilgili sanatlardan yararlanır:

“Knabe, bist du aus einer Huri geboren, mein Verstand ist aus seinem Ort weggeflogen, deine Wimpern sind Pfeile, die mein Blut tranken, deine saubere Stirn ist ein verfluchtes Meer, kann die Kraft am Knie bleiben, wenn

¹⁶ 17 yıl geçti, onların analarından emdikleri süt burunlarından fitil fitil getirildi.

¹⁷ “Beyler, ayı mı oynatıyorum?”

¹⁸ Bir varmış bir yokmuş. (...)

¹⁹ Yaşlı bir kruvasan yorgun bir şekilde tabakta oturuyor.

²⁰ “Sabır taşı, sen bunlara katlanır mıydın?”

man in deine schwarzen Augen guckt, dein Mund, wenn er was sagt, das bringt die Toten ins Leben zurück (s. 30)”.

Türk kültürünü yansıtan deyimler, atasözleri, kelime oyunlarının yanı sıra dua, şarkı gibi yapıların doğrudan Almancaya çevrilerek verilmesi, bir taraftan Türk kültürüne ait değerlerin Alman kültürüyle buluşmasını sağlamış diğer taraftan da okur açısından olağan dışı bir dünya yaratılmasını sağlamıştır:

“Im Namen Allahs des Barmherzigen, wenn der Himmel sich spaltet und wenn sich die Sterne zerstreuen und wenn sich die Wasser vermischen...(s. 20)”.

“Du feine Rose meiner Gedanken, Du lustige Nachtigall meines Herzens. Ich hab dich gesehen...(s. 29)”²¹.

Yukarıda belirtilen unsurlar doğrultusunda bölümün başında da ifade edildiği üzere, yazarın bilinçli olarak yeni bir dil yarattığı kanısına varmaktayız. Bu yarattığı dilin en spesifik özelliği Türk dili ve kültürüne ait öğelerin doğrudan Almancaya çevrilerek verilmesidir. Bu eseri özel kılan en önemli unsur ise dilsel, kültürel ve pragmatik hatalardan oluşan bu yeni dilde bütünlüğün ve akıcılığın bozulmamış olmasıdır. Başka bir deyişle, normal şartlarda iki kültür arasındaki iletişimi bozması kolay bir şekilde ön görülebilecek olan bu hatalar, bilakis iki kültürü birbirine yakınlaştırma işlevi görmüştür.

4. SONUÇ:

Yazar, “Mutterzunge” adlı eserinde kendi yaşadığı tecrübelerden yola çıkarak, Almanya’ya göç eden insanların dil ve kimlik sorunsalını ele almıştır. Bunu yaparken, kendine özgü bir üslup kullanan yazar, 2012 senesinde Almanya’da kendisiyle yapılan bir röportajda dilsizliğin de bir dil olabileceğini ifade etmiştir. Bu sözleriyle eserlerinde kullandığı özgün dile bu şekilde açıklık getirmiş ve yabancı ülkede gerçekleşen kimlik arayışının da farklı şekilde olabileceğinin altını çizmiştir. Bu anlamda yazar kurallara bağlı olmayan yeni bir dil yaratmıştır. Bu tür her ne kadar Almanca yazılsa da her anlamda Türk kültürünün izlerini taşımaktadır. Bu anlamda yazarın Türk ve Alman kültürü arasında bir köprü oluşturmaya çalıştığı kanısına varılabilir.

Göçmenlerde ana dil sorunsalı bakımından değerlendirildiğinde, yazarın da bizzat bu sorunu yaşamış olduğunu görmekteyiz. Yine aynı röportajda kendisinin de aynı sorunu yaşadığını ve bu durumun kendisinde infiale yol açtığını ve buna binaen yazmaya başladığını belirtmiştir. Yazar her ne kadar Almancaya hâkim olsa da,

²¹ “Fikrimin ince gülü, kalbimin şen bülbülü, o gün ki gördüm seni. (...)”

anadilin yerinin çok farklı olduğunu, gerek “ Mutterzunge” eserinde gerekse yaptığı röportajlarda yabancı dilde kelimelerin çocukluğunun olamayacağına vurgu yapmak suretiyle ifade etmiştir.

Yazarın üstüne basa basa vurguladığı bu durum, aynı zamanda eserinin de ana fikri mahiyetindedir; zira insan çoğu şeyi doğduğu dilin içinde öğrenir: İlk konuşma, çocukluk anıları, hayata dair ilk tecrübeler, aile, vatan, millet gibi kavramlar bu dilin içinde yaşanır, öğrenilir; dolayısıyla sonradan öğrenilen dilin içinde bu kavramları aynı şekilde yaşamak, anlamlandırmak mümkün değildir. Bu noktada yazarın kahraman yoluyla anlattığı durum elbette vahimdir. Anadilini yabancı bir dil olarak anımsayan kahramanın kimliği de bir anlamda kayıptır. Kafasında nereden geldiğine, nereye ait olduğuna dair soru işaretleri vardır. Bu soru işaretlerini gidermek adına anadiline doğru yolculuğa çıkmak zorunlu hale gelmiştir. Ancak yazarın hayatı, yaşadığı durumu daha enteresan kılmaktadır; zira yazar Almanya’da doğmamıştır. Hâlbuki göçmenlerde yaşanan ana dil sorunsalı, genel itibarıyla orada doğmuş, büyümüş vatandaşlarımızda görülmektedir (Bkz. Giriş bölümü). 1946 yılında Malatya’da doğan yazar 1971 yılında Almanya’ya gitmiş ve orada yaşamaya başlamıştır, dolayısıyla çok genç sayılmayacak bir yaşta Almanya’ya giden yazarın anadilinden bu kadar uzaklaşması çelişkili ve ilginç bir durumdur. Bu bağlamda Türkiye’de yaşadığı trajik olayların ve aile içi sorunların onu anadilinden ve kültüründen uzaklaştırıp uzaklaştırmadığı tartışma konusu olabilir (Bkz. siyasi çatışmalar).

Yazarın kendi yaşadığı tecrübeler bir yana, eserinde işlediği konu birçok göçmeni yakından ilgilendiren bir sorun olması bakımından elbette önem teşkil etmektedir. Bu yazını Göçmen Yazını bağlamında değerlendirdiğimizde, yazarın işlediği konu bakımından bilhassa ikinci ve üçüncü kuşak arasındaki dönemi ele aldığını görmek mümkündür. Bu dönemin edebiyatında zuhur eden kimlik arayışı, kimlik bunalımı, iki kültür arasında bocalama gibi sorunların bu eserde somut bir şekilde işlendiğini görmekteyiz.

Bu anlamda yazar, bu sorunları yaşayan birçok göçmenin sesi olmuştur. Bu sorunları yarattığı bu özgün dilde, böyle özgün bir şekilde ifade etmesi bir taraftan edebiyat dünyasının dikkatini çekmiş, diğer taraftan da bu sorunların toplumsal olduğu kadar psikolojik boyutları olan ve irdelenmesi gereken ciddi bir konu olduğunu gözler önüne sermiştir.

KAYNAKÇA

Aytaç, Gürsel. (1998). *Sprache als Spiegel der Kultur*. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.

Ertem, Seyit, İlhan. (2013). *Yurt Dışında Yaşayan İkinci Kuşak Türk Çocuklarının Türkçeyi Kullanım Durumları ve Dil-Kültür İlişkisi*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6/4.

Kulaksızoğlu, Adnan. (2008). *Almanya'daki Üçüncü Kuşak Türk Gençlerinin Türkçe ve Almanca Bilme Seviyelerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi Ve Eğitim Sorunlarının Tartışılması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi 23: 01-06.

Özdamar, Emine Sevgi. (2000). *Mutterzunge*. Berlin: Rotbuch Verlag.

Zengin, Dursun. (2000). *Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve "Fühle Dich Wie Zu Hause" Adlı Romanı*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40, 3-4, 103-128.

5.1. Elektronik Kaynakça:

<http://vimeo.com/60297410> (15. 10. 2014)

http://de.wikipedia.org/wiki/Emine_Sevgi_%C3%96zdamar (17. 10. 2014)

<http://www.almanyabulteni.de/node/4898> (21. 11. 2014)

<http://germanica.revues.org/373> (21. 11. 2014)

<http://www.diegaste.de/pdf/diegaste-sayi7.pdf> (11. 12. 2014)

<http://www.politikadergisi.com/okur-makale/turk-demokrasi-hayatina-vrulan-bir-darbe-12-mart-muhtirasi> (12. 12. 2014)